

تحلیل چالش‌ها و فرصت‌های آموزش مجازی در مدارس ابتدایی

محمد رضا وطن دوست^۱، زهرا هاشمیان^۲، نرگس باقی^۳، زهرا مختاری^۴

^۱ دانشجوی دکتری برنامه ریزی درسی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد میمه، اصفهان، ایران

^۲ دانشجوی کارشناسی علوم تربیتی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد میمه، اصفهان، ایران

^۳ دانشجوی کارشناسی ارشد علوم تربیتی گرایش آموزش پرورش ابتدایی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد میمه، اصفهان، ایران

^۴ دانشجوی کارشناسی ارشد علوم تربیتی گرایش آموزش پرورش ابتدایی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد میمه، اصفهان، ایران

چکیده

این پژوهش با هدف تحلیل چالش‌ها و فرصت‌های آموزش مجازی در مدارس ابتدایی ایران انجام شده است. با توجه به گسترش فناوری‌های نوین و ضرورت استفاده از آموزش مجازی به‌ویژه پس از شیوع ویروس کرونا، بررسی ابعاد مختلف این نوع آموزش اهمیت ویژه‌ای یافته است. روش پژوهش توصیفی و مبتنی بر مرور منابع علمی اخیر بوده است. یافته‌ها نشان داد آموزش مجازی در مدارس ابتدایی، علی‌رغم چالش‌هایی چون ضعف زیرساخت‌های فناوری، نابرابری دسترسی به تجهیزات و اینترنت، کاهش تعاملات اجتماعی و مشکلات روانی دانش‌آموزان، فرصت‌هایی مانند افزایش سرعت یادگیری، امکان دسترسی به منابع متنوع، صرفه‌جویی در زمان و هزینه، و ارتقای مهارت‌های دیجیتال را فراهم می‌کند. همچنین آموزش مجازی موجب افزایش انعطاف‌پذیری در یادگیری و امکان جبران عقب‌ماندگی‌های تحصیلی دانش‌آموزان می‌شود. نتایج این پژوهش نشان می‌دهد که آموزش مجازی به عنوان یک رکن مؤثر در نظام آموزشی می‌تواند با رفع چالش‌ها و برنامه‌ریزی صحیح، زمینه ارتقای کیفیت آموزش و یادگیری را فراهم آورد. برای تحقق این هدف، آگاهی و توانمندسازی معلمان، والدین و مدیران آموزشی در زمینه استفاده صحیح از فناوری‌های نوین، تولید محتوای بومی و ارتقای سواد رسانه‌ای ضروری است. همچنین توجه به سلامت روان و تعاملات اجتماعی دانش‌آموزان باید در برنامه‌ریزی‌های آینده آموزش مجازی مورد توجه قرار گیرد تا نظام آموزشی کارآمدتر و پاسخگو به نیازهای روز جامعه شکل گیرد.

واژه‌های کلیدی: چالش‌ها، فرصت‌ها، آموزش مجازی، مدارس ابتدایی

۱-مقدمه

با پیشرفت فناوری‌های اطلاعات و ارتباطات^۱، آموزش مجازی^۲ به یکی از روش‌های نوین و مهم در نظام‌های آموزشی جهان تبدیل شده است. در ایران نیز، به ویژه پس از شیوع ویروس کرونا و تعطیلی مدارس حضوری، آموزش مجازی در مدارس ابتدایی به سرعت گسترش یافت و نقش برجسته‌ای در تداوم فرآیند یاددهی-یادگیری ایفا کرد. (شیخی، ۱۴۰۳: ۱۰)

با این حال، این نوع آموزش با چالش‌های متعددی از جمله ضعف زیرساخت‌های فناوری^۳، نابرابری در دسترسی به اینترنت و تجهیزات، کاهش تعاملات اجتماعی و مشکلات روانی دانش‌آموزان همراه بوده است. از سوی دیگر، فرصت‌هایی مانند افزایش انعطاف‌پذیری آموزشی^۴، دسترسی به منابع متنوع و تقویت مهارت‌های دیجیتال نیز در این بستر فراهم شده است با توجه به اهمیت دوره ابتدایی به عنوان پایه و اساس نظام آموزشی و نقش حیاتی آن در شکل‌گیری مهارت‌ها و نگرش‌های یادگیری، بررسی دقیق چالش‌ها و فرصت‌های آموزش مجازی در این دوره ضروری است. پژوهش‌های قبلی بیشتر به بررسی کلی آموزش مجازی پرداخته‌اند یا به جنبه‌های خاصی مانند تأثیر فناوری بر یادگیری توجه کرده‌اند اما تحلیل جامع و موقعیتی از چالش‌ها و فرصت‌های آموزش مجازی در مدارس ابتدایی ایران که بتواند راهکارهای عملی و کاربردی ارائه دهد، کمتر انجام شده است. (سلاجقه، ۱۴۰۳).

مطالعات پیشین نشان داده‌اند که آموزش مجازی می‌تواند بازدهی یادگیری را افزایش دهد و نیازهای آموزشی نوین را پاسخگو باشد همچنین نقش معلم در محیط‌های آموزش مجازی و اهمیت سند تحول بنیادین آموزش و پرورش در توسعه این نوع آموزش مورد تأکید قرار گرفته است. برخی پژوهش‌ها به بررسی مشارکت خانواده‌ها و تأثیر آن بر موفقیت آموزش مجازی پرداخته‌اند که نشان‌دهنده اهمیت تعامل میان مدرسه، دانش‌آموز و خانواده است با این حال، بسیاری از این مطالعات به صورت جزئی و موردی بوده و نیاز به تحلیل جامع‌تر و کاربردی‌تر احساس می‌شود. (موسوی کنتی، ۱۴۰۴) این پژوهش در راستای پر کردن این خلأ، با تمرکز بر مدارس ابتدایی ایران، به تحلیل چالش‌ها و فرصت‌های آموزش مجازی می‌پردازد و ضمن بررسی دقیق‌تر وضعیت موجود، راهکارهایی برای بهبود کیفیت آموزش در این بستر ارائه می‌دهد. این رویکرد می‌تواند به تصمیم‌گیرندگان و مدیران آموزشی کمک کند تا سیاست‌ها و برنامه‌های بهتری برای بهره‌برداری بهینه از آموزش مجازی تدوین نمایند. (شوربلاغی، ۱۴۰۳). تحلیل چالش‌ها و فرصت‌های آموزش مجازی در مدارس ابتدایی ایران، به‌ویژه در دوران کرونا، موضوعی است که پژوهش‌های متعددی به آن پرداخته‌اند و نتایج متنوعی ارائه داده‌اند. بر اساس مطالعات کیفی و پدیدارشناسانه، چالش‌های اصلی آموزش مجازی شامل مشکلات زیرساختی مانند ضعف اینترنت و کمبود تجهیزات دیجیتال، ناتوانی معلمان و والدین در استفاده مؤثر از فناوری، کاهش تعاملات اجتماعی و آموزشی، مشکلات روانی و انگیزشی دانش‌آموزان و افزایش بار اقتصادی خانواده‌ها است. به‌عنوان مثال، پژوهش مهدی محمدی و همکاران (۱۳۹۹) نشان داد که والدین دوره ابتدایی با مشکلاتی چون عدم جذابیت بصری آموزش‌ها، کمبود زمان برای همراهی فرزندان و ضعف در سواد رسانه‌ای مواجه‌اند که بر کیفیت آموزش مجازی تأثیرگذار است. همچنین، معلمان و مدیران مدارس در پژوهش اصفهان، چالش‌هایی مانند نبود تجهیزات کافی، عدم پاسخگویی کامل به مشکلات دانش‌آموزان و کمبود آموزش ضمن خدمت برای معلمان را گزارش کرده‌اند در مقابل، فرصت‌های آموزش مجازی نیز قابل توجه است؛ از جمله افزایش دسترسی به منابع

¹ Information and communication technologies

² Virtual education

³ Technology infrastructure

⁴ Educational flexibility

آموزشی متنوع، انعطاف پذیری در زمان و مکان یادگیری، تقویت مهارت‌های دیجیتال دانش‌آموزان و معلمان، و امکان مشارکت بیشتر خانواده‌ها در فرآیند آموزش این فرصت‌ها می‌توانند زمینه‌ساز تحول در نظام آموزشی و ارتقای کیفیت یادگیری باشند، به شرط آنکه چالش‌ها به درستی مدیریت شوند.

نتیجه‌گیری این مطالعات بر این نکته تأکید دارد که برای بهره‌برداری بهینه از آموزش مجازی در مدارس ابتدایی ایران، باید زیرساخت‌های فناوری بهبود یابد، آموزش‌های تخصصی برای معلمان و والدین فراهم شود، محتوای آموزشی متناسب و جذاب تولید گردد و حمایت‌های روانی و اجتماعی برای دانش‌آموزان در نظر گرفته شود. همچنین، تعامل مستمر بین معلمان، والدین و دانش‌آموزان باید تقویت شود تا مشکلات ناشی از آموزش غیرحضور کاهش یابد و فرصت‌های آن به حداکثر برسد. این تحلیل جامع و چندجانبه از چالش‌ها و فرصت‌ها، با بهره‌گیری از روش‌های کیفی و مصاحبه با ذی‌نفعان اصلی، تصویر روشنی از وضعیت آموزش مجازی در دوره ابتدایی ایران ارائه می‌دهد و می‌تواند راهنمایی کاربردی برای سیاست‌گذاران و دست‌اندرکاران آموزش باشد.

۲- تبیین چالش‌های آموزش مجازی در مدارس ابتدایی ایران

آموزش مجازی در مدارس ابتدایی ایران، به ویژه در دوران شیوع ویروس کرونا، با چالش‌های پیچیده و متعددی مواجه شده است که شناخت دقیق و تفسیر عمیق آن‌ها برای بهبود کیفیت آموزش و بهره‌برداری بهتر از ظرفیت‌های فناوری آموزشی ضروری است. (نصراصفهانی، ۱۴۰۱). پژوهش‌های کیفی و پدیدارشناسانه متعدد، از جمله مطالعات انجام شده در این زمینه، چالش‌های آموزش مجازی را در چهار حوزه اصلی زیر دسته‌بندی کرده‌اند: چالش‌های فنی و زیرساختی، چالش‌های آموزشی، چالش‌های فرهنگی و اجتماعی، و چالش‌های اخلاقی.

۲-۱- چالش‌های فنی و زیرساختی^۱

یکی از مهم‌ترین موانع آموزش مجازی در دوره ابتدایی، ضعف زیرساخت‌های فناوری است. این ضعف شامل کمبود تجهیزات دیجیتال مناسب (مانند تبلت و کامپیوتر)، اینترنت پرسرعت و پایدار، و پشتیبانی فنی ناکافی است. بسیاری از دانش‌آموزان به ویژه در مناطق محروم و روستایی به دلیل نبود امکانات لازم، امکان دسترسی به آموزش آنلاین را ندارند یا با اختلالات مکرر اینترنت مواجه‌اند. علاوه بر این، نبود برنامه‌های راهبردی منسجم و ضعف در مدیریت فنی آموزش مجازی، باعث کاهش کیفیت و اثربخشی آموزش شده است. (مهرمحمدی، ۱۴۰۳).

۲-۲- چالش‌های آموزشی^۲

از منظر آموزشی، معلمان با مشکلات متعددی روبه‌رو هستند. بسیاری از آن‌ها آموزش کافی برای استفاده از فناوری‌های نوین و روش‌های تدریس مجازی ندیده‌اند و در تولید محتوای الکترونیکی استاندارد و جذاب با محدودیت مواجه‌اند. همچنین، ارزشیابی و بازخورد در فضای مجازی به دلیل نبود ابزارهای مناسب و عدم تعامل مستقیم، بسیار دشوار است.

¹ Technical and infrastructure challenges

² -Educational challenges

این موضوع منجر به کاهش کیفیت یادگیری و افت تحصیلی دانش‌آموزان شده است. علاوه بر این، دانش‌آموزان ابتدایی به دلیل سن پایین، نیازمند راهنمایی و حمایت بیشتری هستند که در آموزش مجازی به سختی تأمین می‌شود. (مهر محمدی، ۱۴۰۰).

۲-۳- چالش‌های فرهنگی و اجتماعی^۱

آموزش مجازی باعث کاهش تعاملات اجتماعی و ارتباطات چهره‌به‌چهره بین معلم و دانش‌آموز و همچنین میان دانش‌آموزان شده است. این کاهش تعاملات، موجب افت انگیزه، احساس انزوا و مشکلات روانی در کودکان شده است. همچنین، آموزش مجازی در برخی موارد باعث بروز اختلافات خانوادگی و افزایش رفتارهای غیرمولد در دانش‌آموزان شده است. از سوی دیگر، خانواده‌ها به دلیل کمبود سواد رسانه‌ای و ناتوانی در همراهی مؤثر با فرزندان، نتوانسته‌اند نقش حمایتی لازم را به خوبی ایفا کنند. (ملکی، ۱۳۹۹).

۲-۴- چالش‌های اخلاقی و رفتاری^۲

از دیگر مشکلات آموزش مجازی، می‌توان به بروز مسائلی مانند اعتیاد به اینترنت، کاهش سلامت روان دانش‌آموزان، و بروز رفتارهای نامناسب و غیر اخلاقی اشاره کرد. نبود نظارت کافی معلمان و خانواده‌ها در فضای مجازی، زمینه را برای بروز این مشکلات فراهم کرده است. همچنین، ضعف در انتقال ارزش‌های اخلاقی و فرهنگی در محیط‌های مجازی، نگرانی‌هایی را ایجاد کرده است. (مقدم، ۱۳۹۶).

چالش‌های آموزش مجازی در مدارس ابتدایی ایران، به دلیل عدم آمادگی قبلی نظام آموزشی برای این نوع آموزش و نبود زیرساخت‌های لازم، بسیار گسترده و چندبعدی است. این چالش‌ها نه تنها بر کیفیت یادگیری تأثیر منفی گذاشته، بلکه سلامت روان و رفتارهای دانش‌آموزان را نیز تحت تأثیر قرار داده است. به علاوه، نابرابری در دسترسی به امکانات آموزشی دیجیتال، شکاف آموزشی را تشدید کرده و عدالت آموزشی را به مخاطره انداخته است. با این حال، این بحران فرصتی برای شناسایی ضعف‌ها و نواقص زیرساختی و مدیریتی آموزش مجازی فراهم کرده است. ضرورت دارد که علاوه بر تقویت زیرساخت‌ها، آموزش‌های تخصصی برای معلمان و والدین فراهم شود، محتوای آموزشی بومی و متناسب با نیازهای دانش‌آموزان تولید گردد، و حمایت‌های روانی و اجتماعی دانش‌آموزان تقویت شود. همچنین، فرهنگ استفاده از آموزش مجازی باید در جامعه ترویج یابد تا پذیرش و اثربخشی آن افزایش یابد. (محمودی، ۱۳۹۸).

۳- تبیین فرصت‌های آموزش مجازی در مدارس ابتدایی ایران

آموزش مجازی در مدارس ابتدایی ایران، به ویژه در سال‌های اخیر و دوران همه‌گیری کرونا، با وجود چالش‌های فراوان، فرصت‌های قابل توجه و متنوعی نیز ایجاد کرده است که می‌تواند زمینه‌ساز تحول در نظام آموزش و پرورش باشد. این فرصت‌ها در سه سطح اصلی معلمان، دانش‌آموزان و خانواده‌ها قابل بررسی است و در ادامه به تفصیل تبیین می‌شود. (عبدالهی، ۱۳۹۷).

^۱ -Cultural and social challenges

^۲ -Ethical and behavioral challenges

۳-۱- فرصت‌های آموزش مجازی برای معلمان

۳-۱-۱- افزایش مهارت‌های فناوری و تولید محتوا:

آموزش مجازی معلمان را به استفاده از نرم‌افزارها و فناوری‌های نوین آموزشی تشویق کرده است. معلمان با تولید محتوای دیجیتال، طراحی آزمون‌های آنلاین و استفاده از بازی‌های آموزشی، دانش و مهارت‌های حرفه‌ای خود را ارتقا داده‌اند. این مهارت‌ها علاوه بر بهبود کیفیت تدریس، زمینه‌ساز نوآوری در آموزش نیز شده است. (گیج، نیت‌ال؛ برلایتر، دیوید، ۱۳۹۴).

۳-۱-۲- تنوع در روش‌های تدریس و مدیریت کلاس:

معلمان با بهره‌گیری از ابزارهای مجازی، روش‌های متنوعی مانند تدریس معکوس، آموزش تعاملی و پروژه‌محور را به کار گرفته‌اند که موجب افزایش انگیزه و مشارکت دانش‌آموزان شده است. همچنین مدیریت زمان و برنامه‌ریزی کلاس‌ها در فضای مجازی انعطاف‌پذیرتر و بهینه‌تر شده است. (محمودی، ۱۳۹۸).

۳-۱-۳- صرفه‌جویی اقتصادی و کاهش بار کاری:

کاهش مصرف کاغذ و هزینه‌های چاپ برگه‌های امتحانی، کاهش ترافیک رفت‌وآمد و صرفه‌جویی در زمان، از مزایای اقتصادی آموزش مجازی برای معلمان و مدارس است.

۴- فرصت‌های آموزش مجازی برای دانش‌آموزان

۴-۱- دسترسی به منابع آموزشی متنوع و جذاب:

دانش‌آموزان می‌توانند به مجموعه‌ای گسترده از منابع دیجیتال، فیلم‌های آموزشی، نرم‌افزارهای تعاملی و بازی‌های یادگیری دسترسی داشته باشند که یادگیری را برای آن‌ها جذاب و مؤثر می‌کند. (ملکی، ۱۳۹۹).

۴-۲- انعطاف‌پذیری در زمان و مکان یادگیری:

آموزش مجازی امکان یادگیری در هر زمان و مکان را فراهم کرده است. این انعطاف‌پذیری به ویژه برای دانش‌آموزانی که نیاز به مرور مکرر مطالب دارند یا شرایط خاصی دارند، بسیار مفید است.

۴-۳- تقویت مهارت‌های فناوری و سواد رسانه‌ای:

استفاده مستمر از ابزارهای دیجیتال، مهارت‌های فناوری اطلاعات و سواد رسانه‌ای دانش‌آموزان را افزایش داده و آن‌ها را برای زندگی در دنیای دیجیتال آماده می‌کند. (مصیبی اردکانی، ۱۴۰۳)

۴-۴- کاهش استرس و افزایش اعتماد به نفس:

برخی پژوهش‌ها نشان داده‌اند که آموزش مجازی می‌تواند با کاهش فشارهای محیط مدرسه و فراهم کردن فضای یادگیری فردی، استرس را کاهش داده و اعتماد به نفس دانش‌آموزان را افزایش دهد.

۴-۵- یادگیری معکوس و خودآموزی:

امکان مشاهده مجدد فیلم‌های آموزشی و استفاده از منابع درسی به صورت مستقل، باعث تقویت مهارت خودآموزی و یادگیری فعال در دانش‌آموزان شده است. (گیج، نیت.ال؛ برلایتر، دیوید سی، ۱۳۹۴).

۵- فرصت‌های آموزش مجازی برای خانواده‌ها

۵-۱- افزایش مشارکت و نظارت بر فرآیند یادگیری:

آموزش مجازی والدین را در جریان روند تحصیلی فرزندان خود قرار داده و امکان نظارت و مشارکت فعال‌تر آن‌ها را فراهم کرده است. این حضور بیشتر باعث تقویت ارتباط بین خانواده و مدرسه شده است.

۵-۲- افزایش آگاهی و سواد آموزشی:

والدین با مشاهده کلاس‌ها و محتوای آموزشی، دانش و آگاهی خود را درباره روش‌های نوین آموزش افزایش داده‌اند و با چالش‌های معلمان و دانش‌آموزان بهتر آشنا شده‌اند. (باقری، ۱۴۰۳)

۵-۳- تقویت روابط خانوادگی:

حضور بیشتر اعضای خانواده در کنار هم و مشارکت در فرآیند یادگیری فرزندان، فرصت‌هایی برای تقویت روابط خانوادگی و همدلی فراهم کرده است.

۶- ماهیت آموزش مجازی در مدارس ابتدایی ایران:

آموزش مجازی در مدارس ابتدایی به معنای استفاده از فناوری‌های ارتباطی و اطلاعاتی برای انتقال فرآیند یاددهی و یادگیری به صورت غیرحضوری است که معلم و دانش‌آموز در مکان‌های متفاوت و از طریق بستر اینترنت و ابزارهای دیجیتال با یکدیگر ارتباط برقرار می‌کنند. این نوع آموزش، برخلاف آموزش سنتی که نیازمند حضور فیزیکی دانش‌آموزان و معلمان در کلاس است، امکان یادگیری را به صورت انعطاف‌پذیر و در هر زمان و مکان فراهم می‌آورد. (کدیور، ۱۳۸۹).

۶-۱- تعریف و بستر آموزش مجازی:

آموزش مجازی شکل خاصی از آموزش از راه دور است که در آن از فناوری‌های نوین مانند پلتفرم‌های آنلاین، کلاس‌های زنده^۱، ویدئوهای آموزشی، آزمون‌های الکترونیکی و نرم‌افزارهای تعاملی استفاده می‌شود. این فضا به عنوان محیط یادگیری مجازی، امکان تعامل دوطرفه بین معلم و دانش‌آموز را فراهم می‌کند. (عبدالهی، ۱۳۹۷).

¹ -Live

۶-۲- ماهیت ترکیبی و مکمل آموزش مجازی:

در دوره ابتدایی، آموزش مجازی اغلب به صورت ترکیبی^۱ اجرا می‌شود؛ یعنی دانش‌آموزان علاوه بر حضور در کلاس‌های حضوری، از آموزش‌های آنلاین نیز بهره‌مند می‌شوند. این شیوه به دلیل سن پایین دانش‌آموزان ابتدایی که نیازمند تعامل مستقیم و حمایت‌های عاطفی هستند، امکان حفظ ارتباط اجتماعی و یادگیری فعال را فراهم می‌کند. (صفوی، ۱۳۹۹).

۶-۳- نقش معلم در آموزش مجازی:

معلم در محیط آموزش مجازی نه تنها نقش انتقال‌دهنده محتوا بلکه نقش راهنما، تسهیل‌گر و پشتیبان یادگیری را ایفا می‌کند. برخلاف کلاس حضوری که معلم به صورت همزمان به همه دانش‌آموزان توجه محدود دارد، در آموزش مجازی امکان مدیریت بهتر تعاملات فردی و ارائه بازخورد دقیق‌تر فراهم می‌شود. (شعبانی، ۱۴۰۰).

۶-۴- امکانات و ابزارهای آموزش مجازی:

آموزش مجازی به کمک ابزارهایی مانند ویدئوهای آموزشی، نرم‌افزارهای تعاملی، آزمون‌های آنلاین، تخته‌های سفید دیجیتال و بازی‌های آموزشی، فرآیند یادگیری را جذاب‌تر و متنوع‌تر می‌کند. این ابزارها امکان یادگیری چندحسی و فعال را برای دانش‌آموزان فراهم می‌آورند. (سعیدی، ۱۴۰۰).

۷- مزیت‌های ماهیت آموزش مجازی:

۷-۱- انعطاف‌پذیری زمانی و مکانی:

دانش‌آموزان می‌توانند در هر زمان و مکان به آموزش دسترسی داشته باشند و مطالب را بارها مرور کنند.

۷-۲- دسترسی به منابع آموزشی متنوع:

امکان استفاده از منابع دیجیتال متنوع و به‌روز که در آموزش سنتی محدودتر است.

۷-۳- افزایش تمرکز و کاهش مزاحمت‌های کلاسی:

دانش‌آموزان در محیط مجازی کمتر درگیر حواس‌پرتی‌های کلاس‌های حضوری می‌شوند و امکان تمرکز بیشتری دارند.

۸- محدودیت‌ها و چالش‌های ماهیت آموزش مجازی در دوره ابتدایی:

با وجود مزایا، آموزش مجازی در این دوره با محدودیت‌هایی نیز روبه‌روست. کودکان ابتدایی به دلیل نیاز به تعاملات اجتماعی، بازی و فعالیت‌های گروهی، در فضای مجازی ممکن است احساس انزوا کنند. همچنین، نبود نظارت کافی و دشواری کنترل رفتار و تمرکز در محیط مجازی، از چالش‌های مهم است. علاوه بر این، خانواده‌ها باید نقش حمایتی و نظارتی قوی‌تری ایفا کنند که در بسیاری از موارد به دلیل کمبود سواد دیجیتال و زمان کافی، امکان‌پذیر نیست. (حسینی، ۱۳۹۷).

^۱ -Blended Learning

۹- تفاوت ماهوی آموزش مجازی با آموزش سنتی:

در آموزش سنتی، تعامل چهره‌به‌چهره و ارتباط مستقیم معلم و دانش‌آموز، امکان برقراری روابط عاطفی و اجتماعی قوی‌تر را فراهم می‌کند. در مقابل، آموزش مجازی بیشتر بر انتقال محتوا و استفاده از فناوری تکیه دارد و نیازمند مهارت‌های خاص برای حفظ انگیزه و تعامل موثر است. به همین دلیل، آموزش مجازی در سنین پایین باید به صورت ترکیبی و با حمایت خانواده‌ها اجرا شود تا اثرگذاری مطلوب حاصل گردد. (حسینی، ۱۳۹۴).

۱۰- نظریه‌های مرتبط با آموزش مجازی و فرصت‌های آموزشی

آموزش مجازی^۱ بر پایه نظریه‌های متنوع یادگیری و تعامل بنا شده است که هر یک نقش مهمی در طراحی و اثربخشی محیط‌های آموزشی آنلاین دارند. در ادامه، مهم‌ترین نظریه‌های مرتبط و فرصت‌های آموزشی ناشی از آن‌ها شرح داده می‌شود. (شعبانی، ۱۴۰۰).

۱۰-۱-۱- نظریه‌های کلیدی در آموزش مجازی

۱۰-۱-۱-۱- رفتارگرایی

این نظریه بر مشاهده رفتارهای قابل سنجش و نقش تقویت‌کننده‌ها تأکید دارد. در آموزش مجازی، آزمون‌های آنلاین، تمرین‌های تکراری و بازخورد فوری از مصادیق کاربرد رفتارگرایی هستند.

۱۰-۱-۲- شناخت‌گرایی

تمرکز این نظریه بر فرآیندهای ذهنی مانند حافظه، تفکر و حل مسئله است. در محیط‌های مجازی، ارائه محتوا به صورت چندرسانه‌ای، سناریوهای تعاملی و فعالیت‌های حل مسئله، از راهکارهای مبتنی بر شناخت‌گرایی محسوب می‌شوند. (پیروسی، ۱۴۰۳)

۱۰-۱-۳- سازنده‌گرایی^۲

این رویکرد یادگیری را فرآیندی فعال و اجتماعی می‌داند که در آن یادگیرنده با تعامل با دیگران و محیط، دانش را می‌سازد. ابزارهایی مانند انجمن‌های گفتگو، وبلاگ‌ها، ویکی‌ها و پروژه‌های گروهی در آموزش مجازی بر مبنای سازنده‌گرایی طراحی می‌شوند. (صفوی، ۱۳۹۹).

^۱ -Virtual Learning

^۲ -Constructivism

۱۰-۱-۴-نظریه‌های تعامل^۱

نظریه‌هایی مانند نظریه تعامل اندرسون، نظریه گفتگوی گوردون پاسک و نظریه تعامل هولمبرگ، بر اهمیت ارتباط و تعامل میان یادگیرنده و معلم، یادگیرندگان با یکدیگر و یادگیرنده با محتوا تأکید دارند. این تعاملات از طریق پلتفرم‌های آنلاین، کلاس‌های مجازی و فعالیت‌های گروهی تقویت می‌شود.

۱۰-۱-۵-مدل پنج مرحله‌ای سالمون

این مدل بر فرآیند تدریجی ورود، اجتماعی شدن، تبادل اطلاعات، همکاری و توسعه مستقل یادگیرندگان در محیط‌های مجازی تأکید دارد و نقش تسهیل‌گر معلم را برجسته می‌کند. نظریه‌های فرصت‌های آموزشی ناشی از آموزش مجازی عمدتاً بر پایه مفاهیم یادگیری تعاملی، انعطاف‌پذیری، دسترسی گسترده و استفاده از فناوری‌های نوین شکل گرفته‌اند. (فکوری فر، ۱۴۰۳) این نظریه‌ها فرصت‌های متعددی را برای یادگیرندگان، معلمان و خانواده‌ها فراهم می‌آورند که به شرح زیر است:

۱۰-۲-نظریه‌ها و فرصت‌های آموزشی آموزش مجازی**۱۰-۲-۱-دسترسی بی‌مرز به منابع آموزشی**

آموزش مجازی امکان دسترسی به منابع علمی و آموزشی نامحدود و متنوع را فراهم می‌کند و محدودیت‌های جغرافیایی را حذف می‌نماید. این فرصت به دانش‌آموزان و دانشجویان اجازه می‌دهد از هر نقطه جهان به دوره‌ها و اساتید بین‌المللی دسترسی داشته باشند. خسروبیگی، ۱۴۰۳)

۱۰-۲-۲-انعطاف‌پذیری زمانی و مکانی

یادگیری مجازی به یادگیرندگان و مدرسان اجازه می‌دهد در زمان‌ها و مکان‌های مختلف به آموزش و یادگیری بپردازند. این انعطاف‌پذیری باعث افزایش بهره‌وری، کاهش استرس و مدیریت بهتر زمان می‌شود.

۱۰-۲-۳-افزایش تعامل و یادگیری مشارکتی

استفاده از پلتفرم‌های آموزش آنلاین، جلسات مجازی، چت‌ها و انجمن‌های گفتگو، فرصت تعامل مستقیم و فوری بین معلم و دانش‌آموز و همچنین میان دانش‌آموزان را فراهم می‌آورد که موجب تقویت یادگیری مشارکتی می‌شود.

۱۰-۲-۴-توسعه مهارت‌های فناوری و سواد رسانه‌ای

آموزش مجازی باعث افزایش مهارت‌های فناوری اطلاعات در میان یادگیرندگان و معلمان می‌شود و سواد رسانه‌ای را ارتقاء می‌بخشد. این امر به یادگیرندگان کمک می‌کند تا در دنیای دیجیتال بهتر عمل کنند.

¹ -Interaction Theories

۱۰-۲-۵- صرفه جویی اقتصادی و محیط زیستی

حذف هزینه‌های رفت‌وآمد، کاهش مصرف کاغذ و منابع آموزشی فیزیکی، صرفه‌جویی در هزینه‌های آموزشی و کاهش آلودگی‌های محیطی از دیگر فرصت‌های آموزش مجازی است.

۱۰-۲-۶- یادگیری فردی و سرعت‌مند

آموزش مجازی امکان تنظیم سرعت یادگیری بر اساس نیازهای فردی را فراهم می‌کند و یادگیرندگان می‌توانند با تمرکز بر نقاط ضعف و قوت خود، یادگیری موثرتری داشته باشند.

۱۰-۲-۷- تقویت خودآموزی و مسئولیت‌پذیری

آموزش مجازی با فراهم کردن منابع متنوع و امکان دسترسی مکرر به محتوا، یادگیرندگان را به خودآموزی و مدیریت فرآیند یادگیری ترغیب می‌کند که موجب افزایش مسئولیت‌پذیری در یادگیری می‌شود. (شوربلاغی، ۱۴۰۳)

۱۰-۲-۸- ایجاد فرصت‌های نوین برای معلمان و خانواده‌ها

معلمان با بهره‌گیری از فناوری‌های نوین، روش‌های تدریس متنوع و مدیریت بهتر زمان، کیفیت آموزش را افزایش می‌دهند. خانواده‌ها نیز با مشارکت بیشتر در فرآیند آموزشی و آگاهی از روند تحصیلی فرزندان، نقش مؤثرتری ایفا می‌کنند. نظریه‌های مرتبط با فرصت‌های آموزشی آموزش مجازی بر محور افزایش دسترسی، انعطاف‌پذیری، تعامل، توسعه مهارت‌های دیجیتال و صرفه‌جویی اقتصادی استوارند. این فرصت‌ها به بهبود کیفیت یادگیری، ارتقاء مهارت‌های فناورانه و افزایش مشارکت همه ذینفعان آموزشی کمک می‌کنند، مشروط بر آنکه چالش‌های فنی، فرهنگی و اجتماعی نیز مدیریت شوند. (محمودی، ۱۳۹۸).

۱۱- نتیجه گیری

ماهیت آموزش مجازی در مدارس ابتدایی ایران، تلفیقی از فناوری، آموزش از راه دور، و تعامل دیجیتال است که می‌تواند به عنوان مکمل آموزش سنتی، ظرفیت‌های جدیدی برای یادگیری فراهم آورد. این نوع آموزش با فراهم کردن انعطاف‌پذیری، دسترسی به منابع متنوع و افزایش مهارت‌های فناوری، می‌تواند کیفیت یادگیری را ارتقا دهد. اما به دلیل ویژگی‌های خاص دانش‌آموزان ابتدایی، نیازمند طراحی برنامه‌های ترکیبی، آموزش معلمان و والدین، و فراهم کردن زیرساخت‌های مناسب است تا چالش‌های ناشی از کاهش تعاملات اجتماعی و مشکلات نظارتی کاهش یابد.

با توجه به روند جهانی و پیشرفت فناوری، آموزش مجازی به عنوان بخشی جدایی‌ناپذیر از نظام آموزشی آینده مطرح است و با بهبود مستمر می‌تواند جایگزین یا مکمل آموزش حضوری شود. در نهایت، موفقیت آموزش مجازی در مدارس ابتدایی منوط به ایجاد تعادل میان فناوری، آموزش و نیازهای روانی-اجتماعی کودکان است. فرصت‌های آموزش مجازی در مدارس ابتدایی ایران، اگرچه در بستر چالش‌های متعدد شکل گرفته‌اند، اما ظرفیت‌های بزرگی برای تحول و بهبود کیفیت آموزش فراهم کرده‌اند. این فرصت‌ها نه تنها موجب ارتقای مهارت‌های فناوری و آموزشی معلمان و دانش‌آموزان شده‌اند، بلکه مشارکت خانواده‌ها را نیز در فرآیند یادگیری افزایش داده‌اند. بهره‌گیری از این فرصت‌ها مستلزم برنامه‌ریزی دقیق، آموزش مستمر

معلمان و والدین، تولید محتوای بومی و جذاب، و توسعه زیرساخت‌های فناوری است. همچنین ایجاد فضای تعاملی و چندرسانه‌ای می‌تواند به افزایش اثربخشی آموزش مجازی کمک کند و چالش‌های موجود را کاهش دهد.

منابع و مآخذ

۱. باقری، عباس؛ گودرزی، پرستو؛ شناسایی مولفه‌های اثرگذار بر آموزش مجازی تربیت بدنی در دوران پاندمی کرونا (مطالعه موردی دوره دوم متوسطه استان لرستان) مجله: تربیت بدنی و علوم ورزشی «زمستان ۱۴۰۳ - شماره ۱۲ (۱۷ صفحه - از ۶۷ تا ۸۳).
۲. بهرنگی، محمد رضا. (۱۳۹۷). الگوهای تدریس. تهران: نشر کمال تربیت.
۳. پیرویی، محمد؛ تحلیل آسیب‌های اجتماعی پیش روی آموزش مجازی در دوران کرونا و اثرات آن بر روی کودکان و نوجوانان مجله: آفاق علوم انسانی «پاییز ۱۴۰۳ - شماره ۹۰ (جلد دوم) (۱۷ صفحه - از ۱۳ تا ۲۹).
۴. حسینی، افضل‌السادات. (۱۳۹۴). تدریس اثربخش و خلاق. رشد آموزش علوم اجتماعی، شماره ۲۸، صص ۵۳-۴۹.
۵. حسینی، افضل‌السادات. (۱۳۹۷). یادگیری خلاق کلاس خلاق. تهران: انتشارات مدرسه
۶. حسینی، افضل‌السادات. (۱۳۹۸). ماهیت خلاقیت و شیوه‌های پرورش آن. چاپ پنجم، مشهد: انتشارات آستان قدس رضوی.
۷. خسروبیگی، حدیث؛ بیات، رضا؛ داوودی، شیما؛ بررسی چالش‌ها و فرصت‌های آموزش مجازی در مدارس و تاثیر آن بر کیفیت یادگیری در دانش‌آموزان مجله: تحقیقات راهبردی در تعلیم و آموزش و پرورش «پاییز ۱۴۰۳ - شماره ۲۶ - ۳۳ صفحه - از ۵۹ تا ۹۱).
۸. سام‌خانین، محمد ربیع. (۱۳۹۴). خلاقیت و نوآوری در سازمان آموزشی. تهران: انتشارات رسانه تخصصی
۹. سعیدی، علی. (۱۴۰۰). بررسی رابطه خلاقیت معلم با خلاقیت دانش‌آموزان پایه چهارم و پنجم دبستان در منطقه ۱۱ تهران. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه علامه طباطبائی.
۱۰. سلاجقه، وحیده؛ بررسی مشکلات آموزشی، یادگیری، تربیتی ناشی از آموزش مجازی همایش: همایش ملی علوم انسانی با رویکرد نوین «اولین همایش ملی علوم انسانی با رویکرد نوین ۱۴۰۳ (۱۱ صفحه - از ۲۱۴۰ تا ۲۱۵۰)
۱۱. شعبانی، حسن. (۱۴۰۰). مهارت‌های آموزشی و پرورشی (روش‌ها و فنون تدریس). تهران: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت)، مرکز تحقیق و توسعه علوم انسانی.
۱۲. شوربلاخی، سجاد؛ حسینی، فرید؛ مجید؛ بررسی تاثیر آموزش مجازی بر دانش‌آموزان و چالش‌های آن همایش: همایش پژوهش‌های مدیریت و علوم انسانی در ایران «مجموعه مقالات هجدهمین همایش ملی پژوهش‌های مدیریت و علوم انسانی در ایران رتبه: بین‌المللی ۱۴۰۳ (۸ صفحه - از ۹۲۴ تا ۹۳۱)
۱۳. شیخی، بهار؛ شهابی، سیدسلام؛ بررسی چالش‌ها و راهکارهای تقویت آموزش مجازی در دوران کرونا از دیدگاه معلمان مقطع دوم ابتدایی شهرستان بانه مجله: تحقیقات راهبردی در تعلیم و آموزش و پرورش «پاییز ۱۴۰۳ - شماره ۲۲ (۲۸ صفحه - از ۳۸۷ تا ۴۱۴)
۱۴. صفوی، امان‌الله. (۱۳۹۹). روش‌ها و فنون الگوهای تدریس. انتشارات سمت.
۱۵. عبدالمهی، حسین. (۱۳۹۷). درآمدی بر روش‌ها، فنون و مهارت‌های تدریس. تهران: دانشگاه علامه طباطبائی.

۱۶. فکوری فر، زلیخا؛ پارسا ضیابری، لیلا؛ تاثیر آموزش مجازی بر یادگیری دانش آموزان با نقش تعدیلگر سواد والدین مجله: مطالعات روانشناسی و علوم تربیتی (مرکز توسعه آموزشهای نوین ایران) «پاییز ۱۴۰۳، دوره دهم - شماره ۳ (۱۹) صفحه - از ۱۸۵ تا ۲۰۳.
۱۷. کالاهان، اف. جوزف؛ کلارک، اچ. لئونارد. (۱۳۹۸). آموزش در دوره متوسطه. ترجمه جواد طهوریان. مشهد: انتشارات آستان قدس رضوی.
۱۸. کدیور، پروین. (۱۳۸۹). روان شناسی تربیتی. تهران: انتشارات سمت.
۱۹. گیج، نیت.ال؛ برلاینر، دیوید سی. (۱۳۹۴). روان شناسی تربیتی. ترجمه غلامرضا خویی نژاد و همکاران، مشهد: انتشارات حکیم فروسی.
۲۰. محمودی، فیروز. (۱۳۹۸). بررسی رابطه میزان مشارکت فعال دانش آموزان در جریان تدریس با پیشرفت تحصیلی. فصلنامه مطالعات تربیتی و روان شناسی دانشگاه فردوسی مشهد، شماره ۳، صص ۸۲-۶۵.
۲۱. مصیبی اردکانی، ملیحه؛ بهجتی اردکانی، فاطمه؛ رضایور میرصالح، یاسر؛ بررسی چگونگی مشارکت خانواده دانش آموزان دوره ابتدایی در آموزش مجازی در دوران شیوع کرونا: یک مطالعه کیفی مجله: خانواده و پژوهش زمستان ۱۴۰۳ - شماره ۶۵ رتبه: الف / ۲۰ صفحه - از ۶۵ تا ۸۴
۲۲. مقدم، بدری. (۱۳۹۶). کاربرد روان شناسی در آموزشگاه. تهران: انتشارات سروش.
۲۳. ملکی، حسن. (۱۳۹۹). مبانی برنامه ریزی درسی آموزش متوسطه. تهران: انتشارات سمت.
۲۴. موسوی کنتی، مطهره سادات؛ موسوی کنتی، سیده رقیه؛ موسوی کنتی، سیده الهه؛ تحلیل مزیتها و نقاط قوت آموزش مجازی در نظام آموزش و پرورش ایران در شرایط کرونا همایش: کنفرانس ملی مدیریت، روان شناسی و علوم رفتاری «مجموعه مقالات پنجمین کنفرانس بین المللی و هشتمین همایش ملی مدیریت سال ۱۴۰۴، روان شناسی و علوم رفتاری (۸ صفحه - از ۴۱۰ تا ۴۱۷)
۲۵. مهر محمدی، محمود. (۱۴۰۰). کاوشی در ماهیت تدریس و رابطه آن با یادگیری. فصلنامه تعلیم و تربیت، شماره ۶۵، صص ۴۷-۵۹.
۲۶. مهرمحمدی، محمود. (۱۴۰۳). بازاندیشی فرایند یاددهی - یادگیری. تهران: انتشارات مدرسه.
۲۷. نصرافهانی، احمد (۱۴۰۱). عوامل موثر در بهبود کیفیت تدریس. فصلنامه تعلیم و تربیت، مرکز تحقیقات آموزشی وابسته به وزارت آموزش و پرورش، شماره ۲۹.